Geloof en wete(-nskap)¹

In gesprek met Ben du Toit

J.H. van Wyk
 Skool vir Kerkwetenskappe
 Potchefstroomse Universiteit vir CHO
 POTCHEFSTROOM

Abstract

Faith and science. Discussion with Ben du Toit

The Dutch Reformed minister Ben du Toit published a very challenging book in which he wrestles with the old dilemma regarding the relation between faith and science/reason. The author investigates the question of how to integrate premodern theological thought into a postmodern world context. Accordingly he (re-)interprets many teachings of the Bible (a premodern book) from a postmodern perspective, although he refuses to do so with the substitutionary work of Christ and his resurrection – a fortunate exception. The review closes with a few critical remarks.

Die verskyning van bogenoemde boek van Ben du Toit is 'n besondere gebeurtenis wat nie ongemerk verby kan gaan nie. Die boek sluit nou aan by die teologiese insigte van Wentsel van Huyssteen (tans in Princeton) wat op sy beurt weer invloed van die Duitse teoloog Wolfhart Pannenberg ondergaan het. Vir laasgenoemde gaan dit veral daarom dat die integriteit van die Christelike geloof saamhang met rasonale deursigtigheid en dat die betekenis van rasionaliteit vir die teologie aangetoon behoort te word (vgl. p. 141-144). 'n Mens sou die boek van Du Toit ook een groot worsteling kon noem met die tema *geloof en wete(-nskap)* en een groot verset teen die fundamentalisme (wat hy afgrens teenoor relativisme – p. 180-181). Hy wys egter uitdruklik op die eksperimentele aard van sy bydrae (p. 178).

1 Hierdie uitgebreide resensie handel oor die volgende publikasie: DU TOIT, BEN. 2000. *God? Geloof in 'n postmoderne tyd*. Bloemfontein : CLF-Uitgewers. 188 p. Prys onbekend. ISBN 1-86804-177-8.

Geloof en wetenskap: vier moontlike antwoorde

In die filosofie- en teologiegeskiedenis is daar minstens vier groot antwoorde op die verhouding geloof en wetenskap gegee.

- Die eerste model sê: net geloof en geen (of weinig) verstand; vir geloofsake is die verstand eintlik nie nodig nie (fideïsme).
- Die tweede model beweer: net verstand en geen (of weinig) geloof, want wat nie rasioneel deursigtig is nie, is ongeloofwaardig en onaanvaarbaar (rasionalisme/modernisme).
- Die derde model lui: geloof en verstand, maar dan totaal geskei van mekaar, elk met sy eie terrein en metode (Kant). In die Katolieke tradisie word die geloof gesien as die komplementering van die verstand (Thomas van Aquino).
- Die vierde model onderskei tussen geloof en verstand maar betrek hulle dan weer op mekaar sodat gesprek kan word van 'n redelike geloof en 'n gelowige rede. Augustinus het dit in een van sy preke soos volg geformuleer: *Ons verstand help ons om te verstaan wat ons moet glo en ons geloof help ons om te glo wat ons moet verstaan.*

Inhoud en debatspunte

Vervolgens eers enkele opmerkings oor die inhoud van die boek, gevolg deur 'n aantal kritiese vrae. Ek lig slegs sommige van die belangrikste debatspunte uit.

- Die skrywer stel in sy inleidende hoofstuk dat die moderne ontwikkelings duidelik maak dat ons vandag onherroeplik deur die modernistiese en postmodernistiese tydsgees beïnvloed is en dat ons geloof in die God van Jesus van Nasaret daarom “geherdefinieer” moet word (12). Die wetenskapsontwikkeling het die nuwe premoderne lewens- en wêreldbeskouing radikaal verander. Die fundamentalistiese reaksie van die ortodokse en piëtistiese kerk en teologie bied nie 'n antwoord op die moderne vrae nie.
- Hoofstuk 2 handel oor die Bybel, wat die skrywer as “oorsprongsdokument” (65, 68, 91) tipeer en wat die “vertrekpunt” van teologiese besinning is (63, 68, 130). Hy gaan uit van die model dat die waarheid relasioneel van aard is (67, 149, 168); ons het nooit die waarheid in pag nie (115); die waarheid lê êrens in die hele geloofsgemeenskap opgesluit (117). Die gesag van die Skrif fundeer hy in die ouderom daarvan (80) en omdat dit van Jesus Christus getuig (81). Die outo-

pistie word afgewys (85). Die skeppingsverhale word in terme van die premoderne wêreldbeeld verstaan (79).

Al verset die skrywer hom teen 'n proposisionele waarheidsbegrip, spreek hy self tog ook van 'n "kernwaarheid" wat hy soos volg definieer:

'n Mens sou dit kon afbreek tot die kleinste gemene deler as die geloof in Jesus van Nasaret as die openbaring van God aan die wêreld en sy kruisdood as verlossingsgebeure vir elkeen wat glo (90).

Indien iemand bekommerd is dat die opstanding van Jesus in hierdie definisie nie vermeld word nie, kan hy/sy gerusgestel word, omdat op ander plekke die opstanding ook van "kardinale belang" geag word (134, 137), sodat die skrywer uiteindelik by die volgende "kernwaarheid" uitkom:

Naamlik dat *Jesus vir ons sonde* (en in ons plek) aan die kruis *opgeoffer* is, die *dood* soos ons dit ken *oorwin het* en weer *opgestaan het* om vir dié wat in Hom glo die *hoop van die ewige lewe* te gee (183).

- Hoofstuk 3 behandel die Godsbeeld. Die outeur aanvaar dat daar in die Godsidee 'n ontwikkelingsgang van die Ou Testament na die Nuwe Testament plaasgevind het (98) en hy omskryf God onder andere as die bron van alle energie (113, 122, 150). Die Bose bestaan wel, maar die hele vraagstuk van die duiwel behoort tot die premoderne denksisteem (124).
- Wat die Christologie betref (hfst. 4), oordeel Du Toit dat die maagdelike geboorte daarin nie 'n sentrale rol speel nie (136-137; 147-148), terwyl die kruis wel sentraal staan: Jesus betaal vir ons sondes (133). Die skrywer oorweeg nie of die "betaling vir sondes" nie ook tot die premoderne verstaan van die evangelie behoort nie. En ja, ook die opstanding behoort tot die kern (134, 150-153, 160) en behoort nie "op dieselfde vlak" gehanteer te word as ander bonatuurlike verskynsels waarvoor vandag wetenskaplike verklarings bestaan nie (153). Dis duidelik dat die opstanding van Christus vir Du Toit baie belangrik is: "Dááran hou ek vas. Daarsonder sou die Christendom eintlik nie 'n boodskap hê nie" (in *Insig*: 53, Des. 2000). Die skrywer motiveer nie wáárom hy aan die (premoderne?) opvatting van die opstanding vashou nie en volstaan met 'n geloofsuitspraak. Die vraag ontstaan dus of die opstanding (as premoderne waarheid) hoegenaamd nog in 'n (post-)moderne model gehandhaaf kan word. Streng logies

deurgeredeneer, bly daar vir (post-)moderne mense geen ander opsie oor nie as Bultmann se ontmitologiseringsprogram.

Du Toit beskryf die kern van die Christelike geloof as “vergifnis van die sondes deur die kruis as offer” (146, 160), maar dit is ’n waarheidsuitspraak wat vir die (post-)moderne mens onaanvaarbaar en selfs aanstootlik is. Was dit Vestdijk wat gesê het: ek laat my nie deur soveel edelmoedigheid oorweldig nie?

Die voortbestaan van die mens word beskryf in terme van opgeneemwees in die dimensie van die Bron van alle energie (God) (152).

- Hoofstuk 5 behandel die Heilige Gees en die kerk. Hier wys die outeur daarop dat, weens die onkritiese gees in die kerk, daar “skisofreniese gelowiges” gekweek word omdat van hulle verwag word “om premoderne teologiese denke te integreer in ’n postmoderne wêreld” (173). Die vraag is egter of die outeur nie self hierdie probleem met die volgende uitspraak op p. 42 opgeroep het nie:

In ’n premoderne gemeenskap (kultuur) sou só ’n [premoderne] manier van kerkwees en die beleving van Christenskap nog aanvaarbaar wees – en miskien selfs die enigste moontlikheid wees – terwyl dit binne ’n moderne en postmoderne konteks as ongeloofwaardig en sonder enige integriteit ervaar kon word.

Volgens hierdie uitspraak lyk dit of daar twee moontlikhede vir kerkwees (en geloofsverstaan?) bestaan: een vir ’n premoderne konteks (Afrika?) en een vir ’n postmoderne konteks (Europa?).

Dit val op dat ’n hoofstuk oor die eskatologie ontbreek.

Kritiese vrae

- **Leef ons in ’n postmoderne tyd?**

Die skrywer gaan daarvan uit dat ons vandag in Suid-Afrika (Afrika?) in ’n postmoderne tyd leef, maar ek is oortuig daarvan dat (Suid-)Afrika nog nooit die modernisme in sy volle krag meegemaak het nie (vgl. 14, 41). Dit is wel so dat die gees van die modernisme en postmodernisme vandag oor (Suid-)Afrika spoel, maar die modernisme, die vrysinnige en rasionalistiese teologie, het ons nog nie meegemaak nie (vgl. 58-59). Miskien het ’n baie klein verligte/ingeligte groepie dit ervaar, maar in geheel is dit aan Afrika vreemd. Hierdie stand van sake stel veral aan predikers ’n geweldige uitdaging. Om konkreet te wees: ek preek wel die evangelie anders in Mamelodi as in Pretoria-middestad, maar ek preek nie ’n ander evangelie nie. Dit

gaan dus nie net oor die vraag om die (premoderne) evangelie aan postmoderne mense te vertolk nie maar ook om dit aan premoderne mense te verkondig en wel só dat dit nog dieselfde evangelie is.

Dit is egter onvermydelik dat elkeen wat hom met moderne en postmoderne teologiese vrae besig hou, deur die vaevuur van krisissenke moet gaan in die vertroue dat die Here hom sy geloof sal laat behou. Dit is nie meer moontlik om hierdie vrae te omseil of om goedkoop antwoorde daarop te gee nie.

- **Waarheid en waarheidsaansprake**

'n Volgende belangrike aspek is die vraag na waarheid en waarheidsaansprake. 'n Antifundamentalis is uiters versigtig vir hierdie vraag, maar dis 'n onvermydelike vraag. Ook die antifundamentalis kan nie anders nie as om bepaalde (dikwels gereduseerde) "fundamentele" waarheidsaansprake te maak, soos byvoorbeeld:

- Ek glo in God as Skepper, ook my Skepper
- Ek glo in Jesus Christus as Verlosser, ook my Verlosser
- Ek glo in die Heilige Gees as Vernuer, ook my Vernuer
- Ek bely dat Jesus waarlik opgestaan het
- Ek aanvaar die Bybel as normatiewe teks, anders as alle ander tekste ter wêreld

In 'n (post-)modernistiese verstaan van die evangelie is al hierdie aansprake onder kritiek. Waarom hoegenaamd in God glo? Waarom in Christus glo? Waarom sy kruis as sondevergiftig interpreteer? Waarom die opstanding bely?

Geloof is die laaste fondament waarop ons staan

Ek wil maar sê dat konsekwente en radikale antifundamentalisme moet uitloop op 'n bevraagtekening van die geloof self. Dit lyk vir my 'n mens kan nie verder as die geloof self terugvra nie. Die geloof is die laaste fondament waarop ons staan. Al vraag wat oorbly is: "Waar kom so 'n geloof dan vandaan?" (waarop HK 25:65 so 'n oortuigende antwoord gee).

Ook die antifundamentalis kan nie teologiseer sonder 'n fondament nie.

Die opstanding van Christus

Ek het reeds eerder daarop gewys dat die belydenis van die opstanding van Christus vanuit 'n moderne en postmoderne verstaan daarvan nie

volgehou kan word nie. Du Toit is dus gelukkig inkonsekwent op hierdie punt, want hy merk tereg op dat die evangelie staan of val met die (kruis en) opstanding van Christus. Hierdie belydenis is in die gereformeerde tradisie ook daarom belangrik omdat dit saamhang met 'n suiwere (en vreugdevolle) Nagmaalviering. Wanneer ons Nagmaal vier, bly ons met ons harte nie aan die sigbare tekens van brood en wyn verkleef nie, maar verhef ons ons harte na die hemel waar Jesus Christus is. In die Christelike geloof gaan dit nie bloot oor 'n gebeure (kruis en opstanding) nie, ook nie bloot oor 'n nagedagtenis van 'n wonderlike Figuur (Jesus) nie, maar oor 'n Persoon, hier en nou, wat lééf en my lewe beheers.

Eksperimentele teologie

Ben du Toit sê in sy voorwoord dat hierdie boek sy eie verhaal is van glo en sukkel om te glo. As sodanig lewer dit 'n goeie voorbeeld van eksperimentele teologie en die boek moet as sodanig bespreek en gekritiseer word. Dit laat egter te veel fundamentele vrae onbeantwoord om as 'n grondige bydrae tot die teologie omskryf te word.